

Romano Guardini
SABRANOST

To je riječ koja je uobičajena u vjersko-etičkom jeziku prošlosti, a u novije se vrijeme samo rijetko spominje, riječ sabranosti, riječ sabrana čovjeka. Ipak nam opet postaje sve bliže što se pod njom misli, a prije svega to su psihijatri i odgojitelji koji počinju uviđati njezino značenje. Tako će ideje ovog razmatranja već dobiti neki priključak.

Da bismo bolje razumjeli što ona znači, želimo sebi dozvati u svijest kako je satkan naš život. On je naime usmjeren prema dvama polovima – povezan s onima o kojima je govor u poglavlju o šutnji i govoru. Prvi je pol čovjekova nutrina, njegovo središte. Ne bi bilo lako kazati što je to «središte»; ali svatko koji tu riječ govori, ako polazi od samog sebe, znade što se pod tim misli: na odnosnu točku prema nutrini; to je ono što čini da njegove snage, njegova svojstva, njegova osvjedočenja i radnje ne tvore neki nered nego jedinstvo.

To je jedan pol; drugi je veza s vanjskim stvarima, događajima, stanjima, odnosima; drugi ljudi, kako oni žive i što rade, povijest – ukratko svijet, ukoliko s njim nalazi odnos sposobnosti pregleda, moć doživljavanja kod pojedinca.

Između tih dvaju polova, tog središta u meni i svijeta oko mene, odvija se moj život. Neprestano izlazim vani tim stvarima, promatram, shvaćam, posjedujem, oblikujem, sređujem. Onda se vraćam u svoju nutrinu i tu se pitam: Što je to? Zašto je stvar takva? Na koju drugu stvar naliči, i po čemu se razlikuje? U čemu se sastoji njezina bit? U tome, u toj spoznaji, tek se dovršava nešto, što sam vani iskusio.

Ako nešto želim raditi, ja se jednostavno ne laćam odmah toga posla, nego prije razmišljam: Što je tu svrsishodno? Što

zahtijeva situacija? Ja se odlučujem i na taj način tek dobivam smjernicu i naredbu za svoje djelovanje prema «vani».

Ako sam poslije toga radio, onda opet razmišljam i ispitujem: Je li sve bilo u redu? Jesam li bio ispravan prema dotičnom čovjeku? Jesam li učinio svoju dužnost?

To je sve pojednostavljeno rečeno. Ono «vani» i «natrag», pa opet «vani» i još jednom «natrag» ne događa se samo jedanput nego bezbroj puta; to je stalno ponavljana igra radnji (čina), od kojih se sastoji dnevni život.

Tako se oba područja odnose jedno na drugo. Što se događa vani, upravlja se i prosuđuje iznutra; ono nutarnje biva izvana izazvano, probuđeno, podržavano. Ako se pitamo, kojega čovjeka u tom pogledu treba smatrati dobro izgrađenim, onda odgovor glasi: Onoga u čijem životu ta oba pola dolaze u pravilnom odnosu do rezultata; onoga kojega niti vani nestaje niti se stalno bavi nutarnjim; onoga u čijem se životu naprotiv oba područja uravnoteženo jedno s drugim izmjenično određuju i dovršuju. .

Ali u našoj prosječnoj stvarnosti to je drukčije. U tome imaju stvari vanjskog života silnu premoć. Punina njihovih oblika; snaga njihovih svojstava; zadatci koje nam postavljaju; njihova vrijednost koja budi želju; njihova opasnost, koja ulijeva strah - sve je to tako jako da to dobiva prevagu i vuče naš život vani. Tako nastaje čovjek «usmjeren prema vani», a njegova je nutrina slaba i uvijek biva slabija.

I sad je to, gledano u cjelini, već dugo vremena bio slučaj; oni zabrinuti za dublji odgoj čovjeka uvijek su upozoravali. No danas stanje biva posebno opasno, jer su podražaji koji prodiru u čovjeka postali tako jaki i mnogostruki i to uvijek više postaju. On neprestano stoji u jurnjavi (pogonu); i ne samo u naredbama koje ga hvataju, nego daleko u kaosu koji ne može predvidjeti (ne zapaziti). A i pojačalo se «izdanje» (objava) života na zastrašujući način: sve se brže i potpunije izvještava o događaju, tako neposredno, da je čovjek u napasti da kaže kako izvještaj spada u događaj; da događaj odmah dopunjavaju kamere i mikrofoni izvjestitelja. To izdanje prodire sve bezobzirnije u osobni život tako da privatno područje očevidno iščezava. Ograničenja životnog procesa postaju kao staklo, a ljudi se iza toga miču kao u akvariju ribe koje možemo promatrati u svemu djelovanju i sa svih strana.

Upravo je znakovito da moderna kuća daleko otklanja ogradu: čovjek živi, ukoliko je unutra, neposredno vani i misli, da

se time oslobađa. Uistinu ishlapljuje unutarjni svijet. I kao da to još nije dovoljno, ono se vanjsko još izrazito uvodi unutra. Poznajemo stanove u kojima nikada nije mirno, jer radio stalno galami ili televizor unosi senzaciju svjetskog događanja u satove kad bi čovjek morao biti sam sa sobom.

Tu nastaje čovjek koji više nema životnog središta. To životno događanje neprestano juri kroza nj i izgoni ga vani. Tijesno mu je ako je u svojoj sobi; uvijek mora dalje. Ne izlazi na kraj da bude sam; uvijek mu ljudi moraju dolaziti. Provesti mirno večer s knjigom bilo bi mu uzaludno rasipanje vremena, jer on uvijek mora «nešto poduzimati». Čak i poziv oči u oči sa samim sobom da razmisli o vlastitom životu – susreti, postupci, odgovornosti, osvjedočenja – dovelo bi ga u nepriliku; on ne bi znao kako bi ga morao postaviti, jer prema najkraćem moralnom shvaćanju on bi izmakao samom sebi. Ako nije još i gore – da on samog sebe čak ne želi ni vidjeti.

Život takva čovjeka postaje labav u reakcijama prema vani. On ne stoji nigdje nego ga život razbacuje na stotine utjecaja. On ne gospodari sa sobom nego se negdje «događa». On nema nikakva uvjerenja nego takvo što proizlazi iz poticaja koji ga pogađaju izvana.

To ima posebno značenje u vjerskom životu. Što sačinjava jezgru svake pobožnosti? Svijest o Božjoj stvarnosti; da On «postoji», da je tu živ, djeluje, upravlja, vlada.

To se onda dalje razvija i postaje sviješću da je zapravo sam Bog prvobitan i samo po sebi stvaran, a sve konačno samo «po Njemu» i «pred Njim»; da samo On suvereno, stvaralački djeluje i vlada, a da mi samo u Njemu možemo djelovati. Pobožnost znači provoditi život pod Njegovim pogledom.

Ipak dalje: Biti pobožan znači biti u razgovoru s Bogom. Znači prije svega Njemu govoriti. Kamo se uistinu govori, ako se Bogu govori? Najviše u maglu – ili uopće bez veze samo pred sobom, bez svijesti o odnosu na «Ti». Kad govorim s čovjekom, tražim svojim očima njegove oči, suosjećam s njegovim izgledom lica tako da znam kako moja riječ dopire do njegova lica; preko toga (lica) ono što se time izražava: na duh koji misli; srce koje je naklono; osobu koja tu postoji. S njegova lica hvatam naklonost koja se u tom izražava: njega. Za oslovljavanje Boga piše u psalmima izraz: «gledati Božje lice», govoriti u Božje lice. Ali kada se to događa? Biti pobožan znači: «tražiti Božje lice»; živjeti u odnosu na njegovo lice. Tako stvar stoji u smislu stvo-

renja kako je Augustin rekao: «Za sebe si nas, o Bože, stvorio» (Ispovijesti I 1, 1).

Ali to mogu samo onda ako sam priseban, ako vladam samim sobom; ako je nutarnji prostor otvoren, ako ono suprotno biva jasno – jasno barem da ga ja uviđam. U onom vani u čemu se većinom nalazim; u jurnjavi koja me zapljuskuje Bog tako reći iščezava. Mnoge slike stvari, mnoga lica ljudi čine da Božje lice – to lice puno tajanstvenosti, koje poznaje svatko tko ima veze s Bogom – ne može postati jasno, ne može se na nj misliti.

Ali ovo do sada je tek neko štovanje, neko usmjeravanje čovjeka, ne još i razgovor. U razgovor spada i drugi glas, Božji glas. Da – i time uopće tek sređujemo tu misao – i to je prvo. Jer mi možemo govoriti Bogu samo onda ako nam on dozvoli da govorimo; možemo Mu samo izreći riječ ako je On u nama pokrene.

A kako Bog govori u nama? I kako nam On daje svoju riječ da je razumijemo i da na nju odgovorimo svojom? Njegov govor a naše slušanje i odgovor nazivamo «savješću». S njom ona ima čudnu okolnost. Neprestano nas dira taj poziv koji nam upravlja «to Dobro», to ispravno što mora biti i dostojno je da bude. To Dobro je u isto vrijeme sveobuhvatno i jednostavno. Ono neprestano prisiljava: «Učini me... ostvari me... ponesi me u svijet da postane kraljevstvo Dobra...» Na to odgovara glas u našem središtu, savjest – recimo, da ona tako odgovara! – «Da, hoću; ali kako to moram učiniti?» A zatim slijedi tako reći šutnja, jer je to Dobro tako beskonačno po sadržaju, kako jednostavno po obliku, da to naprosto ne može biti «učinjeno».

A onda se stvara «situacija»; možda se već stvorila i čeka. S njome je ovako: Stalno struji događanje prolaznosti tu oko mene. A uvijek se ponovno povezuju stvari, odnosi, procesi u sliku: ta soba, taj čovjek, taj razgovor, ta nevolja – a ja pred njima. U toj slici odvaja se ono Dobro kao ono što se traži sad i ovdje. Ono se obraća meni, gleda me, zove me: «Učini to sada, ovdje!» A «savjest» je sposobnost da primijeti taj poziv, da ga shvati i da se odluči: «Da, hoću!»

Ta se cjelina može čisto etički shvatiti. Onda ona označuje svijest da uvijek stoji pod moralnom obvezom i da konkretni smisao te obveze prepozna u stanovito vrijeme iz te situacije. A jezgri cijele suvislosti tvori religiozni odnos. «To Dobro» je naime na koncu Bog, njegova svetost; a zahtjev da se to Dobro ostvaruje u svijetu to je Njegov glas. Ali On traži od mene da ja to kraljevstvo Dobra, Njegovo kraljevstvo, ostvarujem u svijetu

tamo gdje se nalazim, iz sata u sat, iz određene situacije koja uvijek nastaje po Njemu, njegovu vladanju i vodstvu, po njegovoj Providnosti za me.

Osjetljivost za tu stalnu opomenu Dobra; sposobnost da se shvati trenutak kao razjašnjenje njegove zapovijedi i dani preduvjet za shvaćanje njegova ostvarenja; nju sa svoje strane shvatiti u spremnosti prave poslušnosti, s druge strane u pouzdanosti vlastitog tumačenja i odluke – to je sve moguće samo iz nutarnjeg stava, a to je pažnja, spremnost, koja znači na bilo koji način ispunjeno držanje pred Bogom, i to je «sabranost». Samo taj sabrani čovjek razumije «trenutak»; ima li sada taj trenutak veliki smisao – najveći je bio onaj smisao o kojem govori Novi zavjet riječima «vrijeme se ispunilo» (Mk 1, 15) – ili neki običniji smisao da se na primjer ispravno donese neka odluka od koje mnogo zavisi; do najobičnijeg (najsvagdašnjijeg) smisla, koji smatra da svaki trenutak u životu ima svoje značenje za Božje kraljevstvo... Sve je to moguće samo po nutarnjem stavu koji se upravo zove sabranost.

Odatle misao polazi dalje. Cijeli se život čovjeka ispunja u Ja-Ti odnosu između Boga i njega. Stvari su stvorene po Božjoj naredbi: «On zapovjedi, i one postadoše», kaže psalam o zvijezdama, i one opstoje po njegovoj zapovijedi koja ih drži u biti i stvarnosti. Kod čovjeka je drukčije. Izvještaj o stvaranju izražava s čudesnom slikom posebnost (konkretnost) načina kako je čovjek bio stvoren da se Bog saginje nad oblikovanom zemljom za tjelesni oblik i udahnuje mu životvorni duh (element). Time je rečeno da čovjek u odnosu stvorenosti ne stoji kao vrsta nego kao pojedinac; da ga je Bog zamislio kao jedinku. Bog ga stvara za Ja-Ti odnos prema samom sebi. Tako se dopunja život čovjeka u stalnom razgovoru. Po svemu što mu se događa – isto tako i po svakom pokretu njegova vlastitog života Bog mu govori. Taj vjernički stav može se bez okolišanja tako izraziti da on uči, kako će voditi taj razgovor. Da on unosi u taj razgovor sve što ga snađe i što radi; da to shvaća polazeći od Boga i ostvaruje s obzirom na Boga.

Ali kako to može biti moguće ako čovjek živi u stalnoj jur-njavi? Stalno vani, tamo-amo vučen od dojmova koji ga salijeću? Pa on može ono življenje u razgovoru dabome samo onda ispuniti, ako je ono središte u njemu živo; ako je pažljiv, ako sluša, a sluša na način koji prelazi u djelo, naime «pokoran» - poslušan, kako danas kažemo. Zbilja čovjek ispunja osnovni način svoga života samo u toj mjeri ukoliko je sabran.

Što je tu rečeno o Ja-Ti odnosu prema Bogu, vrijedi na umjereniji način i prema drugim ljudima. Već se neko vrijeme naglašava da naš život počiva na stalnom ostvarivanju Ja-Ti odnosa prema drugome. Čovjek postaje svjestan kako se velika opasnost našega vremena masa i strojeva sastoji u tom da se čovjek svodi na stvar. Upozoreni smo na to, da se čin, kako ćemo prepoznati čovjeka, ispunja na drugi način nego kad se radi o nekoj stvari. Kod stvari ja kažem: «to tu» - kod čovjeka: «ti tamo». U tom se tek otvara smisao onoga što se zove «osoba»: smisao bića koje je postavljeno u svoju slobodu. Jednako kao što iz Ja-Ti odnosa proizlazi ispravno ponašanje nasuprot drugom čovjeku: strahopoštovanje, vjernost, ljubav.

440

Ali to je moguće samo iz sabranosti. Nesabran čovjek postupa s ljudima kao sa stvarima. On ih broji; sređuje ih pod natuknice; upotrebljava ih za ciljeve i koristi ih. Tek onda kad se pojavi posebna nutarnja budnost, misaona pažljivost koju zovemo sabranost, postaje moguće da se čovjek susretne kao čovjek. No opasnost da se to ne učini, stoga i potreba da se tu vidi zadaća, raste do te mjere do koje se povećava broj ljudi, a s tim povezano, naš život određuju strojevi koji čak smatraju nekim stvarima ono čime barataju.

Ali još jednom moramo dalje poći. Čak ljudsko djelo – recimo opreznije: veće djelo – može se razumjeti samo polazeći od sabranosti. Kako se mora umjetničko djelo shvaćati u svom posebnom bitku ako ne tako da se prema njemu stvori odraz odnosa Ja-Ti? Po čemu se razlikuje način da se zbilja razuman čovjek upušta u tu jedinicu umjetničkog iskustva s umjetničkim djelom od načina po kojem ga trgovac prosuđuje po tržišnoj vrijednosti? Ipak očito po namjeni, strahopoštovanju koje samo polazeći od sabranosti mogu biti moguće. Jasno, to stoji truda. Treba samo jednom promatrati, na koji se način ljudi vladaju na nekoj izložbi ili u koncertnoj dvorani. Većina ih ne dolazi do pravog odnosa nego samo pretvaraju djelo u stvar; to se vidi po tome kako brzo prelaze u stav kritičara, uspoređuju i procjenjuju, a to znači da umjetničko djelo smatraju predmetom.

I tu je potrebna sabranost, a to se vidi po licu gledatelja, slušatelja, je li za to voljan i sposoban.

Pa moralo bi se ići korak dalje i reći da i prirodu obuhvatno susreće Onaj koji joj pristupa iz neke na bilo koji način sabrane nutrine. Po čemu se pak razlikuje pogled čovjeka koji primjećuje na stablu tajnu mirnoga života koji je vezan za mjesto,

dubinu tla, širinu prostora i visinu neba od pogleda lugara koji ga gleda po tom, može li se ono posjeći, ili trgovca s drvom, koji računa njegovu prodajnu cijenu?

Isto bi se na koncu moglo reći o svakom prirodnom obliku (pojavi). A najveća se opasnost našeg vremena s njegovim masovnim turizmom i poslovno korisnim odmorima krije u tom da ih taj stav (sabranosti) sve rjeđe zanima.

Još jednom istaknimo ideju koju smo imali na početku ovog razmišljanja: Krepost sabranosti znači da je čovjeku po prirodnoj sklonosti, odgoju, iskustvu postalo jasno kako se odvija život između nutrine osobnosti i vanjskoga svijeta, između dubokog središta i široke vanjske cjeline. Da je on jurnjavu (razonodu) i površnost, o čemu se govorilo, donekle svladao i naučio da oslobodi i aktivira ono središte.

Taj je zadatak u svim vremenima ljude vodio k tome da izgrade vlastito, veoma strogo životno pravilo: pravilo pustinjaka i redovnika. Oba pojma po svom govornom korijenu znače isto: naime čovjeka koji je voljan naći ono iskonsko. Tako odlučan da samo to želi; tako se on odvrća od svega drugoga i obraća se u «nutarnje kraljevstvo» - ili kao pustinjač, to znači i izvana samotnjak, sam nastanjen ili kao monah koji pak živi s drugima, ali u zajednici, čiji je dnevni red tako sastavljen da mu pruža što je ikako više moguće da bude sam. On vraća svoju pažnju, svoje sklonosti i snage iz širine vanjskoga svijeta i sabire ih u nutrinu. On upravlja svojom pažnjom sve stalnije na Boga, i kako on živi u nutрини i privikava se da bude pred Njegovim licem, da sluša Njegovu riječ.

Mi to ne možemo jer mi živimo u svijetu i imamo svoju zadaću; stojimo u obvezama najrazličitije vrste i smatramo se njima vezanim. Ali mi se moramo i u nutрини udomaćiti, inače ćemo biti «rastreseni ljudi».

To ne ide bez napora, bez ozbiljne i ustrajne vježbe; ne ide bez askeze. Ta riječ - o tom je već bilo govora - korijenski ne znači ništa drugo nego «vježbu». A vježba znači da probudimo moć koja spava; razvijemo organ koji je nerazvijen; odviknemo se od krive navike, a priviknemo na pravu, i tako dalje.

Na primjer ja ne izlazim, iako me to vuče, nego ostajem kod kuće i pokušavam «doći samom sebi» s laganim radom, knjigom, ili i poštenim razmišljanjem. I to bez ishitrenosti i igrarija nego čisto i ozbiljno. Ako kod kuće nije mirno, ili nemam svoje sobe, onda odem u crkvu, sjednem i tu sam sâm sa sobom.... Ili: ne

dozvolim bučnom ormaru, radiju, da mi ometa mir svojom vi-
kom i dugim sviranjem nego ga isključim. Opirem se pritisku
(porivu) da uključim televizor i onda satima budem pred njim
nego čitam nešto pametno. Isto vrijedi i za ilustrirani časopis,
tu gomilu senzacija, bezobzirnosti i bezobrazluka: opirem se da
me on ne zarobi pa makar i za četvrt sata... Kad idem ulicom,
prodiru u me svi podražaji današnjeg vremena, promet, galama,
ljudi, reklame, izlozi sa svojim eksponatima. Sa svih me strana
zove, privlači me, vuče me od mene samog. Koje li važne vježbe
oduprijeti se tomu; ne dopustiti da te rastrgaju; ostati miran i
sam sa sobom – i tako dalje.

442

Čovjek želi samo naprijed – današnji na poseban način –
želi odlaziti drugima, govoriti, slušati, biti s njima. Samo napri-
jed on želi nešto vidjeti, želi da se nešto događa. Do ludosti on to
želi, i ako on toga nema, postaje nemiran i to ga tjera vani. Tko je
prepoznao, koliko je dragocjeno dobro biti sabran, mora to nad-
vladati – recimo skromnije: pokušavati sve više nadvladavati. To
je zbilja bolest; a teško je nadvladati bolesti, jer je taj pritisak
ušao u živce. Dugo traje dok on popusti, ali on se može dovesti
pod kontrolu (mjeru).

Ali u isto vrijeme mora se dogoditi i pozitivno: zauzimanje
položaja u nutarnjem svijetu, vraćanje samom sebi, polazeći
od nezavisnosti iz nutrine... Čitalac ne mora to rečeno shvatiti
kao moralnu propovijed, nego realistički, kao rečeno iz iskustva;
kao (uputu) savjet za put u život koji nagrađuje. Jer jurnjava
(razonoda), to stalno izbjivanje vani, čini ipak čovjeka praznim.
Ako čovjek želi zamisliti kamo bi dotjerao taj rastrojani način
života, onda se dolazi na misao da bi svršetak bio dosada bez
spasa, prekinut izbijanjima (prodorima) očajavane nestrpljivo-
sti... Znači treba se tome suprotstavljati zbog života da on zadrži
smisao.

To se može samo tako dogoditi ako se ja uvijek iznova is-
pitujem: Kako je bilo danas? Jesam li danas vladao samim so-
bom? Ili sam bio samo razdraživan? Je li moj život možda takav
da se ne mogu pribрати? Što u njemu mora biti drukčije? I to
ozbiljno; ne s nepoštenim odricanjem, koje popušta jer ono to na
koncu ništa drukčije ne želi imati.

Onda i prije svega: tražiti Božje lice: Ostvarivati što je osnov-
na istina moga života: Bog je onaj vječno Bivstvujući, jedini po
sebi Živuci. On je tu. On je onaj «Koji jest tu». A ja sam po Nje-
mu; ja sam pred Njim; ja sam samo jer me On želi...

To «On i ja... ja pred Njim... ja po Njemu»; to osluškivanje njegove riječi; to traženje i govor: «Ti, Bože» - to oživotvoruje i učvršćuje nutrinu.

Takva je usrdnost protuteža protiv mase stvari, mase ljudi i ustrojstva vanjskog događanja; protiv javnosti, mode i reklame... Ona je i – prema iskustvima prošle polovice stoljeća, moramo to naglasiti – jedina zbiljska protuteža protiv nasilja države. Moderne, racionalizirane, tehnicizirane države koja je uvijek u opasnosti da postane državom masâ i kao takva totalitarnom, i koja čovjeka mora učiniti bez njegova Ja, bez njegove unutar-nosti, da može njime vladati.

Objava nam kaže da je čovjek Božja slika – prema tome Bog je čovjeku uzor i polazeći od svoga bića on nam se otvara na način koji je određen takvim procesom misli, koji je put k Njemu. Stoga smijemo reći da je On sabran na savršeniji način: skroz osjećajući i skroz poznajući.

U povijesti zapadne metafizike postoji pokušaj da se približi biću duha, a koji kaže: Bivstvujući tim više stoji na većem položaju (rangu), što je bogatiji i ujedno jednostavniji. Duh je na odlučniji način jednostavan budući da se ne može rastaviti; ali on se dijeli po svojim različitim djelima i njihovim mjestima jednih pored drugih u vremenskom nizu; svojim odnosima prema tijelu, kojemu daje dušu, i prema stvarima koje promatra.

Taj suvereni Duh, Bog, sasvim je jednostavan. On ima u sebi puninu života u čistoj jednostavnosti bića. On je sasvim sabran, jedinstven, zato sobom vlada i blažen je.

S njemačkog preveo Karlo Bašić